

OD OBNOVE DRŽAVNOSTI DO RAVNOPRAVNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE U DEMOKRATSKOJ FEDERATIVNOJ JUGOSLAVIJI

Miodrag Simović*

Mujo Demirović**

Sažetak: Narodnooslobodilački pokret (NOP) je za vrijeme Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji imao nekoliko ciljeva od kojih se ističe antifašistička borba i oslobođenje zemlje, te izgradnja nove demokratske narodne vlasti, odnosno novog društveno-političkog sistema. Da bi se to razumjelo, moraju se imati u vidu istorijska ishodišta i aktivnosti od kojih se ističu: (1) pisma napredne bosanskohercegovačke studentske omladine 1937, 1938. i 1939. godine; (2) ljevičarski časopis „Putokazi“ iz Zagreba koji je izlazio tri godine (1937, 1938. i 1939. godine), s ukupno 13 brojeva, koji su uređivali Skender Kulenović i Hasan Kikić, Zijo Dizdarević, Hamid Dizdar i Safet Krupić. Glavni i odgovorni urednik je bio Šukrija Huskić i (3) Peta zemaljska konferencija Komunističke partije Jugoslavije u Zagrebu od 19. do 23. oktobra 1940. godine, koja je posebnu pažnju posvetila Bosni i Hercegovini.

Podrazumijevajući antifašističku borbu NOP-a kao trajnu civilizacijsko-egzistencijsku konstantu, u kojoj su učešće uzeli svi narodi i narodnosti predvođeni NOP-om, autori u radu pažnju usmjeravaju na izgradnju nove narodne demokratske vlasti. Pri tome, naglašavaju da je središte NOP-a bilo u BiH, posebno Bosanskoj Krajini, gdje su i održani ključni istorijski događaji (dva zasjedanja Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine – ZAVNOBiH-a 1943. godine u Mrkonjić Gradu i 1944. godine u Sanskom Mostu i dva zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije – AVNOJ-a 1942. u Bihaću i 1943. godine u Jajcu). Na taj način, razvoj NOP-a i izgradnja nove vlasti u BiH bili su u direktnoj korelaciji. Eminentni naučnici (kao što je akademik Enver Redžić) cijene da su se

* Akademik, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, prof. dr., Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Lucija, sudija, Ustavni sud Bosne i Hercegovine.

E-mail: Miodrag.Simovic@ustavnisud.ba

** Profesor emeritus, Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću.

ovi historijski događaji desili pod pritiskom uspješnog razvoja NOP-a i da bi se dogodili i bez instrukcija rukovodstva NOP-a, čime se uopšte ne dovodi u pitanje njihovu ulogu.

Prvo, Drugo i Treće zasjedanju ZAVNOBiH-a treba shvatiti u kontinuitetu upravo onako kako se odvijao NOP. Svako od tih zasjedanja bilo je u funkciji državnoopravnog oblikovanja BiH, i to od formiranja narodnooslobodilačkih odbora do Trećeg zasjedanja ZAVNOBiH-a u Sarajevu, od 26. do 28. aprila 1945. godine, kao i Trećeg zasjedanja AVNOJ-a u Beogradu od 7. do 10. augusta 1945. godine. Na Trećem zasjedanju, ZAVNOBiH prerasta u Narodnu skupštinu BiH, čime se postiže novi kvalitet, a istovremeno je formirana vlada (na osnovu Zakona o narodnoj vladi BiH).

Naglašavajući kontinuitet izgradnje nove narodne vlasti i državnosti BiH u okviru Demokratske Federativne Jugoslavije, vidno je da je na Prvom zasjedanju obnovljena državnost, a da su na Drugom zasjedanju ZAVNOBiH-a definisani odnosi između federalnih jedinica na federalnom principu u novoj državi. Kroz Deklaraciju o pravima građana utvrđena su demokratska građanska i kolektivna prava (s posebnim naglaskom, zbog specifičnosti Bosne i Hercegovine, na nacionalnu ravnopravnost), da bi na Trećem zasjedanju bila zaokružena državna struktura federalne BiH u okviru Demokratske Federativne Jugoslavije.

Odluke donesene na sva tri zasjedanja ZAVNOBiH-a predstavljaju osnov i karakter ustavnopravne izgradnje bh. državnosti, te svih naknadnih ustavnih promjena i uređenja odnosa na dijalektičkom jedinstvu građanskog i kolektivnog (multietničnost, multikonfesionalnost), što je historijska konstanta BiH. Ako bi se i postavljalo pitanje otkud takav interes za naučnu valorizaciju i obilježavanje zasjedanja ZAVNOBiH-a, odgovor proizilazi da je riječ o jednim od najvažnijih datuma savremene historije Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: ZAVNOBiH, Bosna i Hercegovina, AVNOJ, narodnooslobodilački pokret, nacionalna ravnopravnost, građanin.

1. Uvodne napomene

Bosna je historijski postojala kao teritorijalni, običajno-kulturni, političko-pravni i državni identitet. To je bio glavni preduslov njene negacije. Uvažena naučnica i poznavalac historije Bosne Nada Klajić smatra „da bi rađanje srednjovjekovne bosanske države moralo pobuditi pažnju, i to ne samo što je ona među svojim susjedima, nego i zato što se srpska i hrvatska formula nikako nisu dale primijeniti na Bosnu“. To svjedoči o dubokom historijskom izvorištu kontinuiteta državnoopravne i političke samostalnosti Bosne (Zgodić, 1996: 141).

I srpska historiografija prepoznaje i respektuje tu međusobnu vezu između etničkog individualiteta i egzistencije bosanske države. Tako Sima Ćirković kaže je da „čitav razvoj posebne bosanske države vodio u pravcu stvaranja osjećaja povezanosti i solidarnosti stanovništva u njenim granicama. Otuda se naziv Bošnjani za stanovništvo bosanske države javlja daleko češće od srpskog imena i potiskuje ga čak u oblastima koje su iz sastava srpske države srazmjerno kasno ušle u sastav Bosne“ (Ćirković, 1964: 35).

Štadler je od 3. do 5. septembra 1900. godine u Zagrebu (Gorica) održao Veliki katolički kongres s oko 2000 učesnika na kojem je promovisao ideju – bosanski katolici jednako je Hrvati.

U konačnici, pad Bosne pod osvajačku vlast Osmanskog carstva 1463. godine, izazvao je dramatične obrate. Osvajanje bosanske državne teritorije u njenim granicama, prema mišljenju akademika Muhameda Filipovića, značilo je istovremeno uništenje cjelokupne prethodne staleške vlasti i socijalnih odnosa koji su u Bosni do tada vladali, te nosilaca te vlasti - dinastije Tomaševića.

Međutim, i pored blizu pet stoljeća pod tuđom vlašću (osmanskom¹, Austro-Ugarskom, Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca - SHS i Kraljevine Jugoslavije), ne gubeći nadu u konačnu obnovu bosanske države, ona je obezbijevala teritorijalni i politički kontinuitet (Demirović, 2016. i Demirović, 2018.). Poznato je da je pod otomanskom vlašću imala poseban status (Bosanski ejalet²), pod Austro-Ugarskom „corpus separatum“³, te članom 135 ili „turskim paragrafom“ Vidovdanskog ustava koji je garantovao njenu teritorijalnu nepromijenjenost u SHS.

Istina, u svakoj od tih vlasti, osim dramatičnih obrta, ona je dobijala nešto što nije u prirodi njenog historijskog lica. Tako su Osmanlije narod Bosne, bez

¹ Berlinski kongres iz 1878. godine ostavio je BiH formalno u sastavu Otomanske imperije, ali je zato odlučeno da na teritoriju BiH i Sandžaka uđu Austro-Ugarske trupe kako bi zavele red i mir, odnosno spriječile zločine nad hrišćanskim stanovništvom koje su bili povod hercegovačkom ustanku i rusko-turskom ratu. Problem kome Bosnu dodijeliti na upravljanje: Austriji ili Ugarskoj, riješen je tako da je ona proglašena krunskom zemljom, što je značilo da njome neće vladati ni Austrija ni Ugarska, odnosno da će vladati obje u isti mah. Uopšteno uzevši, zadržana je otomanska upravna struktura gdje god se smatralo da dobro funkcioniše, samo što su izmijenjena imena i osoblje: sandžaci su preimenovani u Kreise (okruge), a niže teritorijalne jedinice kaže ili kadiluci u Bezirke (kotare), na čelu kojih je stajao Bezirksvorsteher (predstojnik kotara).

² The Eyalet of Bosnia (Turkish: Eyalet-i Bosna, Bosnian: Bosanski pašaluk).

³ Lat. zasebno tijelo. To je historijski naziv za pravni položaj Rijeke uspostavljen od strane carice Marije Terezije 1779. godine kojim je definisan poluautonomni status grada Rijeke u sklopu Habsburške monarhije (kasnije Austro-Ugarske).

obzira na konfesije, nominovali kao Bošnjani⁴ - Bošnjani tako da iz jezičkih, lingvističkih razloga nastaje naziv Bošnjaci - Bošnjak. Austro-Ugarska okupaciona vlast, poslije svega dvije godine, istorijski naziv Bosna preimenuje u Bosna i Hercegovina. O tim terminološkim pitanjima je posebno pisala Vera Kržišnik Bukić, čime je otvorila suštinsko pitanje boljeg razumijevanja ove problematike (Kržišnik Bukić, 2019: 433-463).

Porazom Austro-Ugarske vlasti, Narodno vijeće, koje je vršilo suverenu vlast u BiH, formiralo je Vladu koja je 3. novembra 1918. godine pozvala srpsku vojsku (pod komandom vojvode Stepe Stepanovića) da uđe u Bosnu. Zašto? Od svih zemalja koje će činiti buduću državu SHS, samo je Srbija imala vojsku.

Od 1. decembra 1918. godine do usvajanja Vidovdanskog ustava, 28. juna 1921. godine, u Bosni je postojala Vlada koju je imenovalo bh. Narodno vijeće 3. novembra, a obavljala je vlast u punom kapacitetu. Uz to, Vidovdanski ustav usvojen je i glasovima Jugoslovenske muslimanske organizacija (JMO)⁵, koja je to uslovila tzv. „turskim paragrafom“, odnosno, članom 135 Ustava koji garantuje teritorijalni integritet BiH s kojim je ona ušla u Kraljevinu SHS, u granicama koje je imala Austro-Ugarska vlast u Bosni (Hrabak, 1995: 155-178)⁶.

Važno je bar površno izložiti i sporazum Cvetković-Maček iz 1939. godine⁷ kojim je BiH rasparčana na banovine. Ovaj sporazum nije mogao biti

⁴ Ime se spominje u više dokumenata u tom perioda, često s dodavanjem riječi dobri ispred naziva. Danas se ovo ime smatra arhaizmom i koristi se samo u istorijskom kontekstu.

⁵ To je bila stranka jugoslovenskih muslimana u Kraljevini SHS i Jugoslaviji. Osnovana je u Sarajevu 16. februara 1919. godine, a njen najznačajniji lider je bio Mehmed Spaho. Stranka je imala značajan uticaj u islamskim vjerskim institucijama i dominirala je političkom životu u Bosni. Apelovala je na muslimane širom Jugoslavije, pozivajući ih da ne emigriraju u Tursku. JMO nije mnogo naglašavala nacionalnu svijest nego više vjersku pripadnost muslimanskog elementa u Jugoslaviji.

⁶ JMO je 1921. godine pristupio vladajućim srpskim strankama. Podrška JMO je bila važna radi donošenja novog Ustava. Vrlo brzo JMO napušta tu koaliciju i prelazi u opoziciju. JMO je prekinula sve aktivnosti nakon aprilskog rata 1941. godine.

⁷ Sporazum Cvetković-Maček je politički dogovor koji su 26. augusta. 1939. u Božjakovini sklopili predsjednik vlade Kraljevine Jugoslavije Dragiša Cvetković i Vlatko Maček u ulozi vođe političke koalicije Hrvatske seljačke stranke i Seljačko-demokratske koalicije. Sporazum je doveo do formiranja koalicijske vlade u kojoj je Maček postao potpredsjednik. Nakon što je finalni dogovor između Dragiša Cvetkovića i Vlatka Mačeka postignut - još ga je trebao potvrditi regent Pavle nakon čega je stvorena zajednička vlada čiji prvi zakonodavni akt postaje formiranje Banovine Hrvatske koja se sastoji od dotadašnje Savske i Primorske banovine, kao i kotara s hrvatskom većinom u banovinama na teritoriji današnje Bosne i Hercegovine. Umjesto tripartitne države, u novoj tvorevini samo će Hrvatska postati posebna banovina sa svojim saborom.

realizovan, jer je po oktroisanom Ustavu iz 1931. godine za to trebalo dobiti saglasnost Skupštine Jugoslavije. Poslije, zbog izbijanja rata i predratnih previranja, sporazum nije formalizovan što znači da je bio nevažeći (Radojević, 1995: 123-133).

2. Bosna i Hercegovina u prvoj polovini dvadesetog vijeka

Pored sačuvanog kontinuiteta i stalne nade u obnovu bosanske državnosti, i površno razmatranje nacionalnog pitanja i etničke nominacije pokazuje da se u BiH u dvadesetom stoljeću, pod vanjskim uticajem i propagandom, konfesionalni kriterij (pravoslavlje, katoličanstvo i islam), mijenja etničkim, pa tako postoje Srbi – pravoslavci, Hrvati – katolici i Bošnjani kao autohtoni narod koji su (u kontekstu etničkog kriterija) nedefinisani i smatrani, u najboljem slučaju, kao vjerska grupa muslimana. To pitanje su komunisti otvorili još na Petoj zemaljskoj konferenciji Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) 1940. godine u Zagrebu, Kladnju 1943. godine, zatim, u decembru 1945. godine, prilikom donošenja ustava Konstituante.

Muslimani su se prvi put mogli nacionalno izjasniti kao Muslimani 1971. godine i postali su ustavna kategorija 1974. godine. U vrijeme prošlog rata, na Bošnjačkom saboru 27. i 28. septembra 1993. godine, usvojena je Deklaracija kojom se umjesto imena Musliman uvodi ime Bošnjak, čime se, po mišljenju autora Deklaracije, akademika Muhameda Filipovića, (Filipović, 1993:5), vezuju suvereno Bosna i Bošnjaci, bošnjačka istorija i tradicija, državno-pravni identitet naroda i države, itd. Tada je, na samom Saboru, bilo prisutno više različitih pristupa ovom pitanju⁸ (Demirović, 2018: 487-517).

Narodnooslobodilački pokret (NOP) je za vrijeme Drugog svjetskog rata imao nekoliko ciljeva od kojih se ističu antifašistička borba i oslobođenje zemlje, kao i izgradnja nove narodne vlasti, s posebnim naglaskom na BiH koja je po mnogo čemu specifična. Da bi se to razumjelo, kao i uloga KPJ i Tita, snage koje su imale viziju za ostvarenje tih ciljeva i njihovo historijsko razumijevanje su i Pisma napredne bh. studentske omladine (Beograd, Zagreb, 1937, 1938. i 1939). U izradi ovog teksta pokazuje se njihova zrelost i povezanost s nadolazećim događajima. Autori i potpisnici ovih pisama su

⁸ Prvi Bošnjački sabor (nazvan i Svebošnjački sabor) održan je u sarajevskom hotelu Holiday Inn 27. i 28. septembra 1993. godine. Organizovalo ga je Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca. Historijski je važan, jer je na njemu promijenjeno nacionalno ime. Muslimani su postali Bošnjaci, te je afirmisano nazivanje jezika bosanskim imenom. Novo će ime biti prihvaćeno i priznato Daytonskim sporazumom 14. decembra 1995. godine. Nakon prvog, održan je i Drugi Bošnjački sabor, 18. jula 1994. godine.

intelektualci-ljevičari i buduća kičma NOP-a što će itekako uticati na njegov karakter i razvoj.

Drugo, u periodu od 1937. godine štampan je ljevičarski revolucionarni časopis „Putokazi“, koji je izlazio u Zagrebu. Urednici i saradnici bili su istaknuti intelektualci NOP-a.

I treće, vrlo značajan događaj je bilo održavanje Pete zemaljske konferencije KPJ u Zagrebu, Dubrave, Bihacka ulica, od 19. do 23. oktobra 1940. godine, na kojem je učestvovala i delegacija Pokrajinskog komiteta KPJ BiH koju su činili: Stjepan Đaković (sin Đure Đakovića), Isa Jovanović, Pašaga Mandžić, Mustafa - Mujo Pašić i Đuro Pucar Stari.

Pisma Putokazi i Peta zemaljska konferencija KPJ su po svome određenju i ciljevima, predstavljali kontinuitet i bili po ideološko-političkoj prirodi u istoj funkciji (opasnost od fašizma, kao i temeljni status BiH u novoj državi). Studenti iz BiH u Zagrebu i Beogradu svih nacionalnosti su razmišljali o ovim problemima i povremeno se oglašavali s posebnom zabrinutošću za BiH.

Prvo Pismo je decembra 1937. godine napisano povodom stvaranja Bloka narodnog sporazuma između raznih političkih stranaka. Kada je riječ o BiH, u Pismu je naglašeno da se uspješna borba za sporazum može voditi samo ako najširi narodni slojevi odbace nacionalnu i vjersku mržnju i netrpeljivost, te da će BiH jedino udruženim snagama svih koji u njoj žive zauzeti mjesto koje joj po njenom posebnom položaju i pripada (Čaušević, 2005: 358-359). Ovu odrednicu možemo vidjeti u Rezoluciji (tač. 5 i 6) Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a u Mrkonjić Gradu 1943. godine, kada je BiH poslije 480 godina obnovila svoju državnost. Sa istim stanovištima su Rodoljub Čolaković, Avdo Humo, Pašaga Mandžić, Vojo Ljajić, upoznali prvo Edvarda Kardelja, a kasnije i Tita koji je prihvatio specifičnost BiH kao istorijsku realnost. Smatra se da je Tito imao isti stav i prije ovih razgovora. O tome je Rodoljub Čolaković u svojim istupima često govorio (npr. 1973. godine).

Akademik Ivo Goldštajn naglašava uočenu potrebu naroda BiH da učestvuju ravnopravno s ostalim narodima u izgradnji Demokratske Federativne Jugoslavije što je potvrđeno i na Drugom zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu 29. novembra 1943. godine kada je BiH ostvarila svoje teritorijalno jedinstvo (Goldštajn, 2019: 93-115).

Pismo studenata iz svih krajeva BiH iz marta 1938. godine ukazuje na širenje nacifašizma kao i profašističku politiku jugoslovenske vlade. U Pismu (iz decembra 1939. godine), pored predstojeće ratne opasnosti, ističe se značaj pravilnog rješavanja nacionalnog pitanja i autonomija BiH, što će već 1940. godine potvrditi stav KPJ „o narodnoj autonomiji BiH“. U ovom pismu se ukazuje na pogubnost sporazuma Cvetković-Maček koji je osmišljen kao

rješavanje srpskog i hrvatskog pitanja, te naglašava da je ključ rješenja BiH, u kojoj stoljećima žive Srbi, Hrvati i Muslimani i nemogućnost postavljanja granica. Svaka podjela BiH bila bi nepravda i Srbima i Hrvatima, a posebno Muslimanima (Bošnjacima) koji oduvijek čine poseban etnikum.

Kasniji događaji pokazaće da je i u rukovodstvu KPJ bilo odstupanja, odnosno različitih pristupa kada je riječ o državnopravnom statusu BiH i nacionalnom identitetu bosanskih Muslimana. To se vidi i u raspravi Milovana Đilasa i Mustafe Pašića na Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ 1940. godine, kao i u stavovima u razgovorima članova bh. delegacije Rodoljuba Čolakovića i Avde Hume sa Milovanom Đilasom, Mošom Pijadom i Sretenom Žujovićem u Kladnju. Na ovoj konferenciji je Milovan Đilas iznio stav da „Muslimani nisu etnička grupa, već ili Srbi ili Hrvati“, na što mu je replicirao član Pokrajinskog komiteta KPJ Mustafa Pašić, tvrdeći da se samo muslimanska elita osjeća kao Srbi ili Hrvati, dok narod kaže da je Bosanac, a ne Srbin ili Hrvat.“⁹ Posebno je, s tim u vezi, značajan istup Huseina-Husage Čišića (Čaušević, 2005: 354-358).

3. Ciljevi narodnooslobodilačkog pokreta

Prvi i osnovni cilj NOP-a je bio borba protiv okupatora i svih njegovih saradnika – „domaćih izdajnika“.

Drugi cilj je bio da se u toku te borbe spriječi svaki „bratoubilački rat“. Tito se dolaskom u Foču (u drugoj polovini januara 1942. godine) opredijelio za širenje NOP-a, a sa četnicima je početkom 1942. godine energično raščistio¹⁰. Pri tome, treba dodati da je u Rudom 22. decembra 1941. godine iz strateških razloga i narastanja NOP-a formirana Prva proleterska brigada čiji je komandant bio Konstantin Koča Popović. Od posebnog značaja za priključenje bosanskih muslimana NOP-u je ulazak Nurije Pozderca, najuglednijeg Muslimana - Krajišnika u NOP, kasnije i potpredsjednika AVNOJ-a.

Treći cilj je bio da se uporedo s razvojem oružane borbe i jačanjem NOP-a, ide na rušenje stare i izgradnju nove civilne vlasti, stvaranjem narodnooslobodilačkih odbora (NOO), kasnije zemaljskih antifašističkih vijeća.

⁹Muslimani su tako nominovani na Četvrtom kongresu KPJ što se može se pronaći i u radovima Atifa Purivatre, „Nacionalnost Muslimana i Peta konferencija KPJ“ i Envera Redžića, Drage Borovčanina, Rodoljuba Čolakovića, Omera Ibrahimagića i drugih.

¹⁰Do razilaženja četnika i partizana (ličkih i krajiških) došlo je u januaru 1942. godine u Bjelaju kod Bosanskog Petrovca u čemu posebne zasluge imaju dvojica uglednih vjerskih službenika pop Krstan Bijelac i hodža Zajim Zulić, a od komunista Slavko Rodić. Svojim dolaskom u Bosnu i Hercegovinu, prvo u Foču, a kasnije i u Krajinu, Tito otvara put masovnog pristupanja bosanskih Muslimana u NOP.

Četvrti cilj je bio sticanje uslova da se nova Jugoslavija izgradi na federativnom principu.

Sva četiri cilja, da bi se ostvarili, išli su uporedo, dajući snagu, viziju, prožimajući se.

4. Platforma NOP-a

Nacistička politika je imala globalni karakter koji je Hitler iznio u svojoj knjizi „Mein Kampf“ (Moja borba) koju je napisao 1924. godine u zatvoru, a štampana je 1925. godine na 720 stranica. U njoj je iznesena njegova ideologija i politika (rasistička, s posebnim naglaskom na antisemitizam, antikomunizam i savez s fašističkom Italijom).

Bosna i Hercegovina je poprište, centar djelovanja NOP-a, kao i održavanja najznačajnijih događaja i datuma. Stvaranjem prvih slobodnih teritorija, formirani su prvi organi narodne vlasti - NOO. Tako je u Stolicama (Krupanj) 26. septembra 1941. godine održano prvo vojno-političko savjetovanje na kome je istaknut značaj NOO. Na temelju te analize Edvard Kardelj je u glasilu KPJ „Borba“ objavio članak pod naslovom „NOO moraju postati istinski privremeni nosioci narodne vlasti“. To je prvi dokument kojim NOP potvrđuje izgradnju nove narodne vlasti.

Slijedom razvoja NOP-a, 2. februara 1942. godine Vrhovni štab donosi poznate Fočanske propise. Dokument je cjelovito i realistično pripremio Moša Pijade, a sadrži dva akta: prvi - Zadaci i ustrojstvo NOO i drugi - Objašnjenja i uputstva za rad NOO u oslobođenim krajevima.

Krajem ljeta 1942. godine Vrhovni štab težište NOP-a prenosi u Bosansku Krajinu. Veselin Masleša i Moša Pijade, na bazi odluke Centralnog komiteta KPJ, kada NOO iz privremenih prerastaju u stalne organe vlasti, razrađuju inicijativu i uobličuju (na Oštrelju) Septembarske (Krajiške) propise 26. septembra 1942. godine. Riječ je o sveobuhvatnom dokumentu narodne vlasti, pripremljenom s najbližim vojno-političkim saradnicima, ohrabrenom uspjehima NOP-a, u kojim se razmišlja o razvoju i oblikovanju narodne vlasti na višem nivou. Ta razmišljanja su vodila u pravcu održavanja Prvog zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije - AVNOJ-a (Kačavenda, 1968: 339-433).

Od Koste Nađa, komandanta za Bosansku Krajinu, traži se prijedlog za mjesto održanja istorijskog događaja AVNOJ-a. U Jajcu nije moglo, jer se ne može dugo braniti, a Bosanski Petrovac je bio mali za tako važne istorijske događaje i odluke. Odluka pada na oslobađanje Bihaća (4. novembra 1942.

godine) kada je stvorena Bihaćka republika¹¹. Boraveći u Bihaću zajedno s dr. Ivanom Ribarom, Tito odlazi u Cazin, posjećuje kuću Nurije Pozderca, koji se priključuje NOP-u, a za njim i veliki broj Krajišnika (Hoare, 2019).

5. Prvo zasjedanje AVNOJ-a

Prvo zasjedanje AVNOJ-a održano je 26. i 27. novembra 1942. godine u Bihaću. Planirano je da ovom zasjedanju prisustvuje 29 izabranih delegata iz svih krajeva, ali zbog borbenih dejstava 17 delegata iz Slovenije i Vojvodine nije moglo prisustvovati. Ističemo nekoliko njegovih značajnosti:

- 1) pošto je AVNOJ imao karakter skupštine, a delegati bili legitimno izabrani predstavnici - i odluke koje su donesene su imale ustavni karakter;
- 2) AVNOJ je predstavljao opšte političko predstavništvo NOP-a;
- 3) zbog međunarodnih okolnosti (članovi izbjegličke vlade bili su u Londonu, Parizu i Moskvi i imali savezničku podršku, Staljin se saglasio sa saveznicima) odustalo se privremeno od formiranja vlade kao izvršnog organa vlasti. Umjesto toga, formiran je Izvršni odbor;
- 4) donesena je odluka da se pristupi osnivanju antifašističkih vijeća u federalnim jedinicama, što je bilo vrlo bitno i kada je riječ o obnovi državnosti BiH. Među antifašističkim vijećima, posljednji je formiran ZAVNOBiH;
- 5) zašto se kasnilo s osnivanjem ZAVNOBiH-a? Ne ulazeći u širu elaboraciju, činjenicu da se ZAVNOBiH osnovao posljednji, objašnjava prof. Mustafa Imamović, ističući dva ključna razloga. Prvo, stalne ratne operacije na teritoriji BiH i drugo, rasprave koje su vođene među rukovodstvom KPJ o statusu BiH u budućoj jugoslovenskoj zajednici. Prof. Imamović posebno ističe zasluge Avde Hume i Rodoljuba Čolakovića koji su smatrali da su raniji stavovi samo o autonomiji BiH prevaziđeni i da bi BiH trebala da bude šesta ravnopravna članica buduće federacije. Tome su se posebno suprotstavljali Milovan Đilas, Moša Pijade i Sreten Žujović, ali je Tito, uz prethodno jasan stav Edvarda Kardelja, odlučno

¹¹ Bihaćka republika je bila prostrana partizanska slobodna teritorija nastala nakon bihaćke operacije i oslobođenja Bihaća 4. novembra 1942. godine, spajanjem oslobođenih teritorija Bosanske krajine i susjednih oblasti Hrvatske. Bihać je od početka novembra 1942. do kraja januara 1943. godine bio centar slobodne teritorije koja se prostirala od prilaza Karlovcu i Zagrebu, do rijeke Bosne i Neretve, zahvatajući oko 50.000 km². Tu su u novembru 1942. godine formirane prve divizije i korpusi narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije (NOVJ) čija je dejstva usmjeravao Vrhovni štab. Teritorija Bihaćke republike bila je poprište velike zimske operacije Weiss, poznate kao četvrta neprijateljska ofanziva, koju su početkom 1943. godine vodile udružene okupatorsko-kvinsliške snage.

stao na stanovište da BiH u svemu bude ravnopravna sa ostalim članicama buduće federacije (Ibrahimagić, 2009: 306).

Prekretnicu kako na međunarodnom, tako i na unutrašnjem planu predstavlja 1943. godina. Na međunarodnom planu važno je istaći kapitulaciju Italije u septembru 1943. godine, što je ukazivalo na konačnu pobjedu savezničkih snaga. Na unutrašnjem planu vođene su dvije najteže ofanzive (Neretva i Sutjeska) gdje učestvuje glavnina snaga NOVJ. Iako su pretrpljeni ogromni gubici u ljudstvu, Titova vojska nije slomljena. Za to vrijeme ostale jedinice nastavljale su sa oslobađanjem teritorija, čime se širi baza NOP-a

Poslije prelaska Tita u Kladanj - Plahoviće, intenzivno se radi na pripremi održavanja najvišeg organa – ZAVNOBiH-a. Međutim, i tada kao i na Petoj zemaljskoj konferenciji, jedan dio iz vrha rukovodstva KPJ problematizira status BiH (kao države) i Muslimana (kao naroda).

6. Prvo i Drugo zasjedanje ZAVNOBiH-a

Prvo zasjedanje ZAVNOBiH-a održano je u Mrkonjić Gradu 25. i 26. novembra 1943. godine. Osnivačku skupštinu je činilo 247, a od toga 193 delegata s pravom glasa iz svih krajeva Bosne i Hercegovine. Istorijski gledano, bitne tačke dnevnog reda Prvog zasjedanja su 6, 7. i 8, a naročito tačka 9. (rezolucija) koja je predstavljala izraz težnji za obnovu državnosti Bosne i Hercegovine i njen ravnopravan status kao federalne jedinice u okviru Jugoslavije. Osnivanje ZAVNOBiH-a i njegovo opredjeljenje na Prvom zasjedanju za izgradnju Bosne i Hercegovine kao države i ravnopravne federalne jedinice u okviru jugoslovenske federacije, a što je i prihvaćeno od strane AVNOJ-a, značilo je da Bosna i Hercegovina nakon 463 godine obnavlja svoju državnost. Osnivačka skupština ZAVNOBiH-a je izabrala 173 vijećnika ZAVNOBiH-a koji će ubuduće sačinjavati ZAVNOBiH, te 58 članova AVNOJ-a i njihovih 42 zamjenika koji su se već 29. i 30. novembra 1943. godine u susjednom gradu Jajce, zajedno sa delegatima iz drugih krajeva Jugoslavije, opredijelili za konačno uređenje Jugoslavije kao federacije ravnopravnih republika i naroda. Time je potvrđen i stav Bosne i Hercegovine naveden u rezoluciji ZAVNOBiH-a. Istina, zasjedanju nije prisustvovao Tito lično, nego je poslao predsjednika AVNOJ-a dr. Ivana Ribara.

Drugo zasjedanje ZAVNOBiH-a održano je u Sanskom Mostu od 30. juna do 2. jula 1944. godine. Ono se održalo u daleko boljim vojno-političkim prilikama, a i Sanski Most je bio jedan od gradova koji su bili najduže slobodni. Na Drugom zasjedanju ZAVNOBiH-a donesena su dva temeljna dokumenta:

1) Odluka o konstituisanju ZAVNOBiH-a u najviše zakonodavno-izvršno narodno predstavničko tijelo federalne jedinice BiH. Ova odluka ima osam članova i njome ZAVNOBiH postaje najviši organ vlasti BiH Demokratske Federativne Jugoslavije (DFJ)¹². Svoju zakonodavnu vlast vrši plenarno, a između dva zasjedanja funkciju vlasti obavlja Predsjedništvo ZAVNOBiH-a, koje nakon četiri dana formira određeni broj povjerenstava (ministarstava).

2) Drugi dokument je Deklaracija o pravima građana BiH. Ovakav dokument u savremenim demokratskim sistemima imaju svi demokratski ustavi. Deklaracija o pravima građana u BiH, donesena 1. jula 1944. godine na Drugom zasjedanju ZAVNOBiH-a, garantira i: ravnopravnost Muslimana, Srba i Hrvata u BiH koja je njihova zajednička i nedjeljiva domovina; slobodu vjeroispovijesti i savjesti, kao i ravnopravnost svih vjeroispovijesti; slobodu zbora i dogovora, udruživanja i štampe; ličnu i imovinsku sigurnost građana, kao i slobodu privatne inicijative u privrednom životu; ravnopravnost žena s muškarcima, kako u političkom životu zemlje, tako i u svim oblastima društvene djelatnosti; izborno pravo u demokratskoj Bosni i Hercegovini birači će vršiti tajnim glasanjem na osnovu opšteg, jednakog i neposrednog prava glasa; aktivno i pasivno izborno pravo ima svaki građanin i građanka koji su navršili 18 godina života, a nisu toga prava lišeni na osnovu zakona; svakom građaninu garantovano je pravo žalbe na rješenje organa vlasti, kao i pravo molbe i pritužbe svim organima državne vlasti, te da niko ne može biti osuđen bez prethodnog sudskog postupka.

Pokušavajući rezimirati, odlukama Drugog zasjedanja AVNOJ-a, kao i odlukama Drugog zasjedanja ZAVNOBiH-a, BiH je postala federalna jedinica udružena u DFJ koja dobija karakter složene države. Deklaracija o pravima građana BiH garantuje osnovna kolektivna (nacionalna) i građanska prava. Ovaj princip je temelj budućeg pravno-političkog i ustavnog uređenja BiH i garantuje dva osnovna kriterija - slobodnog građanina i ravnopravnih naroda.

7. Treće zasjedanje ZAVNOBiH-a

Treće zasjedanje ZAVNOBiH-a održano je u oslobođenom Sarajevu od 26. do 28. aprila 1945. godine kao posljednje pod tim imenom. Na ovom zasjedanju donesene su vrlo važne odluke i zakoni u funkciji oblikovanja bh. državnosti:

¹² Demokratska Federativna Jugoslavija je ime Jugoslavije u prelaznom razdoblju između Prve i Druge Jugoslavije, od 7. marta do 29. novembra 1945. godine, iako se taj naziv spominje i u vrijeme konstituisanja federalnih država koje će kasnije biti nazvane narodnim republikama.

1. Odluka o odobrenju rada Predsjedništva ZAVNOBiH-a između dva zasjedanja (Drugog i Trećeg zasjedanja ZAVNOBiH-a),
2. Odluka o izmjeni i dopuni Odluke o konstituisanju ZAVNOBiH-a u najviše zakonodavno i izvršno narodno predstavničko tijelo federalne BiH,
3. Zakon o zakletvi narodnih poslanika Narodne skupštine BiH,
4. Zakon o Narodnoj vladi BiH.

Ističući kontinuitet NOP-a i izgradnju nove vlasti, na ovom zasjedanju ZAVNOBiH se pretvorio u Narodnu skupštinu BiH. Zatim je izabrana Vlada BiH, a Predsjedništvo ZAVNOBiH-a postalo je Predsjedništvo Narodne skupštine BiH.

Nakon provedenih izbora održano je prvo zasjedanje Ustavotvorne skupštine (11. novembra 1946. godine), koja je potvrdila na svom prvom zasjedanju: 1) sve odluke donesene na Drugom i Trećem zasjedanju, 2) sve akte koje je donijela Narodna skupština Republike BiH 27. i 28. aprila 1945. godine do prvog zasjedanja Ustavotvorne skupštine, 3) Odluke i druge akte Predsjedništva Narodne skupštine. Kako je Narodna skupština BiH izabrana na slobodnim izborima, svi akti imaju puni legalitet i legitimitet, te ustavni karakter.

8. Ustavi FNRJ i Narodne Republike BiH

Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije donesen je 31. januara 1946. godine, na zajedničkoj sjednici oba doma (Savezne skupštine i Skupštine naroda) Ustavotvorne skupštine, nekoliko mjeseci nakon proglašenja FNRJ 29. novembra 1945. godine¹³. Tim je ustavom formalno prestao važiti dotadašnji Ustav Kraljevine Jugoslavije iz 1931. godine, te je ustavnopravno potvrđena vlast koja se pod vodstvom Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) uspostavila za vrijeme Drugog svjetskog rata. Bio je to prvi od tri ustava koje je Druga Jugoslavija donijela prilikom svog postojanja. Napuštena je doktrina troplemenog naroda, te je dat status nacije Makedoncima i Crnogorcima.

Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije je rađen po ugledu na Ustav SSSR-a iz 1936. (Staljinov ustav). To se naročito odnosi na dio o ulozi i ovlašćenju izvršnih organa vlasti. Jugoslavija je definisana kao „savezna narodna država republikanskog oblika, zajednica ravnopravnih naroda koji su na osnovu prava na samoopredjeljenje, uključujući pravo na otcjepljenje, izrazili svoju volju da žive zajedno u federativnoj državi“ koju je sačinjavalo šest republika, s tim što je Srbija u svom sastavu imala Autonomnu pokrajinu

¹³ „Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije“, Odluka o proglašenju Ustava Federativne Narodne Republike Jugoslavije, Beograd, 74 - 94, broj 10, godina II, 1. februar 1946. godine.

Vojvodinu i Autonomnu Kosovsko-metohijsku oblast. Iako je bila organizovana na federativnom principu, nova socijalistička Jugoslavija je u početnoj fazi razvitka imala obilježje centralizovane federacije koje se ogledalo u podijeljenosti nadležnosti između savezne države i republika - s izrazitom prevlašću federalnih organa.

Na sjednicama Ustavotvorne skupštine od 28. do 31. decembra 1946. godine donesen je i Ustav Narodne Republike BiH koji je proglašen 31. decembra 1946. godine¹⁴. U prvom članu Ustava uređeno je da je Narodna Republika BiH¹⁵ narodna država republikanskog oblika, čime je definitivno uređen status BiH kao države. U drugom članu Ustava utvrđuje se da se BiH, izražavajući pravo na samoopredjeljenje, uključujući pravo na otcjepljenje i ujedinjenje s drugim republikama, slobodnom voljom svoga naroda, bez razlike narodnosti i vjeroispovijesti, ujedinila, na osnovu načela ravnopravnosti, s NR Srbijom, NR Hrvatskom, NR Slovenijom, NR Makedonijom i NR Crnom Gorom u zajedničku saveznu državu - FNRJ.

U članu 13 ovog ustava utvrđeno je da se „granice NR BiH ne mogu se mijenjati bez pristanka NR BiH“.

9. Ustav SFRJ i Ustav SR BiH iz 1963. godine

Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije iz 1963. godine donesen je 7. aprila 1963. godine¹⁶ kao rezultat uvjerenja vladajućih struktura SFRJ da su samoupravni odnosi u dovoljnoj mjeri prevladali u društvu da zavređuju novo i konačno ustavnopravno definisanje i ustoličenje. Ovim ustavom definiciju države karakteriše ne samo odredba da je to savezna država, već i socijalistička demokratska zajednica, što je trebalo označiti težnju ka marksističkom idealu o odumiranju države. Osnovima ekonomskog uređenja proglašeni su društveno vlasništvo, samoupravljanje i samoorganizovanje radnih ljudi na mikro i makro planu. Pravo na društveno samoupravljanje je proglašeno neprikosnovenim, a teritorijalne jedinice u državi (opština, kotar, autonomne pokrajine, socijalističke republike i sama federacija) proglašene su društveno-političkim zajednicama. U odredbi nezabilježenoj u ustavnom

¹⁴ „Službeni list Narodne Republike BiH“ broj 1/47.

¹⁵ U tom razdoblju je Bosna i Hercegovina promijenila nekoliko naziva. Najprije je u aprilu 1945. godine nazvana Federalna Država Bosna i Hercegovina. Donošenjem prvog Ustava 1946. godine dobila je naziv Narodna Republika Bosna i Hercegovina, a u „Socijalističku Republiku“ preimenovana je kad i ostale jugoslavenske republike - Ustavom iz 1963. godine.

¹⁶ „Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije“, Odluka o proglašenju Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Beograd, 261 - 292, broj 14, godina XIX, 10. aprila 1963. godine.

pravu, ukinuta je hijerarhija između navedenih jedinica, te je uveden sistem međusobnih prava i obaveza.

Na ovaj ustav, do donošenja novog Ustava Jugoslavije iz 1974. godine, usvojeno je 42 amandmana. To pokazuje da stabilnost institucija nije bila postignuta na duži rok. Novi amandmani ojačali su položaj autonomnih pokrajina, uveli nove oblasti (upravne jedinice) samoupravljanja, a dotadašnji savezni organi postali su zajednički, tj. ne više nadređeni.

Ustav SR BiH iz 1963. godine posljedica je usaglašavanja ustavnog sistema SR BiH sa krupnim društveno-ekonomskim i društveno-političkim promjenama koje su izvršene u Jugoslaviji, a koje su kodifikovane u Ustavu SFRJ od 1963. godine. U osnovnim odredbama ovog ustava (I) utvrđuje se da „povezani u svojoj prošlosti zajedničkim životom, stremljenjima i borbom za slobodu i socijalni progres, Srbi, Muslimani i Hrvati, savlađujući nastojanja tuđinskih sila i domaćih reakcionarnih snaga, našli se prvi put slobodni, ravnopravni i zbratimljeni u svojoj Republici, koja je postala politički i društveni oblik, kako njihove čvrste povezanosti i međusobne ravnopravnosti, tako i ravnopravnosti s ostalim narodima Jugoslavije s kojima su na osnovu prava na samoopredjeljenje, uključujući i pravo na otejepljenje, stupili dobrovoljno u zajedničku državu - Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju i time obezbijedili punu ravnopravnost i uslove za svestrani nacionalni razvitak, za materijalni i kulturni napredak, za svestrani socijalistički preobražaj“. SR Bosna i Hercegovina je državna socijalistička demokratska zajednica naroda Bosne i Hercegovine zasnovana na vlasti radnog naroda i samoupravljanju i u sastavu je SFRJ (član 1). U članu 2 je utvrđeno da teritoriju SR Bosne i Hercegovine sačinjavaju područja sadašnjih opština utvrđenih republičkim zakonom. Granice SR Bosne i Hercegovine mogu se mijenjati odlukom Skupštine Socijalističke Republike BiH samo u skladu s izraženom voljom stanovništva odgovarajućeg područja i opštim interesima Republike, a na osnovu sporazuma sa susjednom republikom.

Odredbe Ustava SR Bosne i Hercegovine mijenjane su prvi put ustavnim zakonom, a zatim ustavnim amandmanima, koji su sastavni dio Ustava. Mijenjanje Ustava amandmanima predstavljalo je novinu u ustavnoj praksi i imalo preimućstvo u tome što prvobitni tekst Ustava ostaje nepromijenjen, iako se pojedine njegove odredbe mijenjaju, ukidaju ili dopunjuju.

U tom periodu u Bosni i Hercegovini se stvaraju i veliki razvijeni sistemi sa ciljem njihove disperzije u nerazvijenima i slabo razvijenim područjima: Energoinvest, Famos, Unis, Šipad, Soda-so, Agrokomerc, RMK, UPI, Rudi Čajevec, Hemijski kombinat Mostar, Hepok, Elektrodistribucija, Incel, Kombiteks, Bosna Travnik i dr. U cilju praćenja ovih privrednih potencijala, od

velikih banaka formirana je Privredna banka Sarajevo. Počela je 1966. godine s radom i Akademija nauka i umjetnosti BiH. Izgrađeno je 1000 km puteva, 1000 škola, itd. Napravljeni su impozantni sportski objekti, formirani banjalučki, tuzlanski i mostarski univerzitet, Studentski dom u Nedžarići, itd. Pored toga, sve velike firme, od kojih mnoge nismo ni nabrojali, imale su naučnoistraživačke institute. Treba naglasiti da je u BiH bio razvijen i zdravstveni i obrazovni sistem itd. Vrhunac je održavanje XIV Olimpijskih igara 1984. godine u Sarajevu. To je zlatno doba BiH, a kada je riječ o državopravnom statusu, vrhunac je usvajanje Ustava iz 1974. godine.

10. Ustav SFRJ i Ustav SR BiH iz 1974. godine

Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije iz 1974. godine donesen je 21. februara 1974. godine¹⁷, a svečano ga je proglasio predsjednik Vijeća naroda Skupštine SFRJ Mika Špiljak. Usvajanju Ustava prethodili su značajni politički događaji koji su se dogodili nekoliko godina ranije, a označili su početak federalizacije zemlje. Novi ustav koji je ostao na snazi sve do raspada Jugoslavije devedesetih godina prošlog vijeka, samo je djelimično preinačio decentralizaciju provedenu ranije ustavnim amandmanima. S 406 članova bio je jedan od najdužih ustava u svijetu. On je trebao dodatno ojačati i zaštititi samoupravni sistem od uplitanja države, te zastupljenost republika i pokrajina u svim izbornim i političkim tijelima. Prema njemu, republike su definisane kao države i samoupravne zajednice. Odluke u Skupštini SFRJ mogle su biti donesene jedino konsenzualno, jer je svaka republika i pokrajina mogla uložiti veto - ukoliko joj prijedlog nekog zakona nije bio po volji.

U pogledu državnog uređenja, Jugoslavija se definiše kao savezna republika ravnopravnih naroda i narodnosti, slobodno ujedinjenih na principu bratstva i jedinstva u ostvarenju posebnog i zajedničkog interesa, s pravom naroda na samoopredjeljenje do otcjepljenja. Nosioci suvereniteta naroda i narodnosti su republike i pokrajine u granicama svojih ustavnih nadležnosti. Društveno-ekonomski odnosi ustrojavaju se kao socijalistički samoupravni sistem.

Sušтина Ustava SRBiH iz 1974. godine izražena je u članu 1 prema kome je SRBiH socijalistička demokratska država i socijalistička samoupravna demokratska zajednica radnih ljudi i građana, naroda BiH - Muslimana, Srba, Hrvata, pripadnika drugih naroda i narodnosti, koji u njoj žive. Bošnjaci su

¹⁷ „Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije“, Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Beograd, 210 - 263, broj 9, godina XXX, 21. februara 1974. godine.

prvi put ovim ustavom dobili ravnopravni status naroda unutar jugoslavenske zajednice i naziv Muslimani.

Amandmanima LIX do LXXX na Ustav SRBiH iz 1974. godine, donesenim 31. jula 1990. godine, izvršeno je reafirmisanje bosanske državnosti, konkretnije uređena srazmjerna zastupljenost naroda i narodnosti Bosne i Hercegovine u vlasti i uvođenje načela podjele između zakonodavne, izvršne i sudske vlasti (prelazak na parlamentarni sistem) umjesto do tada važećeg načela jedinstva vlasti. Amandmanom LX Bosna i Hercegovina je definisana kao „demokratska suverena država ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine - Muslimana, Srba, Hrvata i pripadnika drugih naroda i narodnosti, koji u njoj žive“. Novo u definisanju Bosne i Hercegovine je da je ona „suverena država“ i da ravnopravnost njena tri naroda i drugih naroda i narodnosti koji u njoj žive, ima jedan novi kvalitet.

Ustavnim zakonom za provođenje Amandmana LIX do LXXX na Ustav SRBiH (čl. 19-22) uređena je detaljnije primjena odredaba Amandmana LXI o srazmjernoj zastupljenosti naroda i narodnosti Bosne i Hercegovine. Kada je riječ o srazmjernosti u skupštinama društveno-političkih zajednica, smatra se da je srazmjerna zastupljenost „naroda Bosne i Hercegovine - Muslimana, Srba, Hrvata osigurana ukoliko ostvarena srazmjera ne odstupa više od 15 odsto od srazmjere utvrđene za odbornike skupština odgovarajuće društveno-političke zajednice, odnosno za poslanike u Vijeću građana Skupštine SRBiH u izbornoj jedinici na osnovu podataka prema popisu stanovništva prije provođenja izbora“.

Zaključak

U radu je ukazano da je Bosna i Hercegovina, kao istorijski, teritorijalni, običajno-kulturni, političko-pravni i državni identitet, u kojoj je živio jedinstven etnikum s tri religije, često bila negirana i na duži ili kraći period okupirana. Istina, ona nikada nije gubila nadu u svoju individualnost. U NOP-u ona prvi put dobija šansu da obnovi svoju državnost na bazi nacionalne i građanske ravnopravnosti.

Centralno pitanje svake države, pa tako i BiH, jeste pravilno rješavanje nacionalnog pitanja na bazi nacionalne i građanske ravnopravnosti. Nerazumijevanje da u Bosni žive narodi različitih etničkih i konfesionalnih identiteta, kao i različito, uglavnom oprečno i negatorsko posmatranje, te terminološko nominovanje - može uzrokovati katastrofične posljedice. Treba ostati dosljedan politici koja promovise nacionalnu i građansku ravnopravnost, te prava i slobode građana.

Literatura

- Bergholz, M. (2018). *Nasilje kao generativna sila*, Buybook, Sarajevo.
- Kržišnik Bukić, V. (2019). Terminologija o Bosni kao stručni i politički problem, Zbornik radova ANU BiH, Sarajevo.
- Čaušević, Dž. (2005). *Pravno-politički razvitak BiH*, Magistrat, Sarajevo.
- Ćirković, S. (1964). *Istorija srednjovjekovne bosanske države*, Srpska književna zadruga, Beograd.
- Demirović, M., Hadžić, M. (2008). *Hamdija Pozderac, Državnost i nacionalnost BiH*, Pravni fakultet, Bihać.
- Demirović, M. (2016). *Bosna i Bošnjaštvo u srpskoj politici*, drugo izdanje, Grafičar, Bihać.
- Demirović, M. (2018). *Paradigma Bosna i bošnjaštvo, historijsko-politološko razumijevanje*, Preporod, Sarajevo.
- Dimić, Lj. (2001). *Istorija srpske državnosti*. 3, Ogranak SANU, Novi Sad.
- Filandra, Š. (2012). *Bošnjaci nakon socijalizma*, BZK Preporod, Sarajevo - Zagreb.
- Filipović, M. (1993). „Smisao bošnjaštva“, *Oslobođenje*, Sarajevo, 28. septembar.
- Filipović, M (1997). *Bosna i Hercegovina - najvažnije geografske demografske, historijske, kulturne i političke činjenice*, Compact, Publishing House, Sarajevo.
- Goldštajn, I. (2019). *Josip Broz Tito, KPJ i BiH*, Zbornik ANU BiH, Sarajevo.
- Hoare, M.A. (2019). *Bosanski Muslimani u Drugom svjetskom ratu*, Vrijeme, Zenica.
- Hrabak, B. (1995). *Jugoslovenska muslimanska organizacija prema muslimanima Sandžaka, Kosmeta i Makedonije 1919-1929. godine*, Novopazarski zbornik, 19.
- Kačavenda, P. (1968). *Razvoj i aktivnost narodne vlasti na velikoj oslobođenoj teritoriji Jugoslavije u drugoj polovini 1942. godine*, Istorija radničkog pokreta, Zbornik radova, Beograd.
- Klajić, N. (1974). *Srednjovjekovna Bosna*, Eminex, Zagreb.
- Ibrahimagić, O. (1997). *Državopravni razvitak Bosne i Hercegovine*, Centrala Stranke demokratske akcije, Sarajevo.
- Ibrahimagić, O. (2012). *Bosanski identitet i suverenitet*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti, Sarajevo.
- Ibrahimagić, O. (2020). *Govorna historija Bosne i ljudi*, Monos, Gračanica.
- Imamović, M. (1999). *Historija države i prava Bosne i Hercegovine*, Magistrat, Sarajevo.
- Jelić-Butić, F. (1983). *Hrvatska seljačka stranka*, Globus, Zagreb.
- Lovrenović, D. (1994). *Uticaj Ugarske na odnos Crkve i države u srednjovjekovnoj Bosni*, „Sedam stoljeća bosanskih franjevac 1291.-1991.“ (zbornik radova), FTS, Samobor.
- Lovrenović, D. (1999). *Srednjovjekovna Bosna i srednjoeuropska kultura (Prožimanja i akulturacija)*, Forum Bosnae 5, Sarajevo.
- Lovrenović, D. (2006). *Na klizištu povijesti (sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska) 1387-1463*, Synopsis, Zagreb -Sarajevo.
- Lovrenović, D. (2012). *Bosanska kvadratura kruga*, Dobra knjiga - Synopsis, Sarajevo - Zagreb.
- Martinus, R. (1991). *Odnos srednjovjekovne Bosne prema Europi i odrazi kasne antike u hrišćanstvu srednjovjekovne Bosne*, Vrhbosanska visoka teološka škola, Sarajevo.
- Pavlowitch, S.K. (1985). *Unconventional Perceptions of Yugoslavia 1940–1945*. Columbia University Press, New York.
- Pavlowitch, S.K. (2008). *Hitler's New Disorder: The Second World War in Yugoslavia*, Columbia University Press, New York.
- Petranović, B. (1980). *Istorija Jugoslavije 1918-1978*, Nolit, Beograd.

- Petranović, B. (1988). Istorija Jugoslavije 1918-1988, Nolit, Beograd.
- Petranović, B. (1992). Sporazum Cvetković-Maček i pitanje razgraničenja u Sremu (PDF). Istorija 20. veka, časopis Instituta za savremenu istoriju, Beograd, 10 (1-2).
- Radojević, M. (1994). Bosna i Hercegovina u raspravama o državnom uređenju Kraljevine (SHS) Jugoslavije 1918-1941. godine, Istorija 20. veka, časopis Instituta za savremenu istoriju, Beograd, broj 12 (1).
- Radojević, M. (1995). Sporazum Cvetković-Maček i Bosna i Hercegovina, Bosna i Hercegovina od srednjeg veka do novijeg vremena, Istorijski institut SANU, Beograd.
- Radojević, M. (2018). Demokratska stranka i sporazum Cvetković-Maček, Glas SANU, 428 (18).
- Tomasevich, J. (2002). War and Revolution in Yugoslavia, 1941-1945: Occupation and Collaboration, Stanford University Press, Stanford.
- Zgodić, E. (1966). Građanska Bosna, Ritam, Tuzla.

Internet izvori

- [https://www.hercegbosna.org/povijest/povijest-bih/...](https://www.hercegbosna.org/povijest/povijest-bih/)
- <https://repozitorij.ffos.hr/islandora/object/ffos:4135/datastream/PDF/view>
- <https://bs.wikipedia.org/wiki/Bošnjani>
- <https://povijest.hr/nadanasnjidan/sporazum...>
- <https://hr.glosbe.com/hr/hr/SporazumCvetković-Maček>
- <https://www.oslobodjenje.ba/dosjei teme/deklaracija-o-pravima-gradana-u-bih-u-kontekstu-evropske-konvencije-568795>
- https://bs.wikipedia.org/wiki/Bihačka_republika
- <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=4866>
- <https://www.youtube.com/watch?v=YigCiRkW8Vs>
- <https://magazinplus.eu/prvo-zasjedanje-avnoj-a>
- https://sh.wikipedia.org/wiki/Drugo_zasjedanje_AVNOJ-a
- <https://www.historija.ba/d/584-odrzano-trece-zasjedanje-zavnobih-a>
- [https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/.](https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/)
- <https://www.oslobodjenje.ba/dosjei teme/>
- www.arhivyu.gov.rs/.../ustav_fnrj.html
- https://sr.wikipedia.org/sr-el/Устав_Југославије_од_1946._године
- <https://istorija-jugoslavije.bosnianforum.com/t13...>
- mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/04/Ustav-SFRJ-iz-1963.pdf
- www.ccbh.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf
- radnici.ba/wp-content/uploads/2018/04/Ustav-SRBIH-1963-sa-amandmanima.pdf
- <https://forum.klix.ba/bosna-i-hercegovina-f177/...>
- www.znaci.net/00003/661.htm
- www.znaci.net/00003/500.htm
- <https://hamdocamo.wordpress.com/2012/04/12/...>

FROM RESTORATION OF STATEHOOD TO EQUALITY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA IN DEMOCRATIC FEDERAL YUGOSLAVIA

Abstract

During the Second World War, the People's Liberation Movement (PLM) in Yugoslavia had several goals, of which the anti-fascist fight and liberation of the country stood out, as well as the building of a new democratic people's government, i.e. a new socio-political system. In order to understand this, one must keep in mind the historical outcomes and activities of which stand out: (1) letters from the advanced Bosnian student youth of 1937, 1938 and 1939; (2) the leftist magazine „Putokazi“ from Zagreb, which was published for three years (1937, 1938 and 1939), with a total of 13 issues, edited by Skender Kulenović and Hasan Kikić, Zijo Dizdarević, Hamid Dizdar and Safet Krupić. The editor-in-chief was Šukrija Huskić and (3) the Fifth National Conference of the Communist Party of Yugoslavia in Zagreb from 19 to 23 October 1940, which paid special attention to Bosnia and Herzegovina.

Understanding the anti-fascist fight of the PLM as a permanent civilizational-existential constant, in which all peoples and nationalities led by the PLM took part, the authors focus on building a new people's democratic government. At the same time, they emphasize that the center of the PLM was in BiH, especially in Bosnian Krajina, where historical key events were held (two sessions of the National Anti-Fascist Council of People's Liberation of Bosnia and Herzegovina - ZAVNOBiH in 1943 - in Mrkonjić Grad and 1944 in Sanski Most and two sessions of the Anti-Fascist Council of the People's Liberation of Yugoslavia - AVNOJ - in 1942 in Bihać and in 1943 in Jajce). Thus, the development of the PLM and the building of new government in BiH were directly correlated. Eminent scientists (such as academician Enver Redžić) assess that these historical events happened under the pressure of successful development of the PLM and that they would have happened without the instructions of the PLM leadership, which does not question their role at all.

The first, second and third sessions of ZAVNOBiH should be understood in continuity exactly as the PLM took place. Each of these sessions was in the function of establishment of the state of BiH, from the establishment of national liberation committees to the Third Session of ZAVNOBiH in Sarajevo, held from 26 to 28 April 1945, as well as the Third Session of AVNOJ in

Belgrade, held from 7 to 10 August 1945. At the Third Session, ZAVNOBiH grew into the National Assembly of BiH, thus achieving a new quality, and, at the same time, a government was formed (based on the Law on People's Government of BiH).

Emphasizing the continuity of building a new people's government and statehood of BiH within the Democratic Federal Yugoslavia, it is evident that at the First Session the statehood was renewed, and at the Second Session of ZAVNOBiH the relations between federal units were defined on a federal basis in the new state. The Declaration of Citizens' Rights established democratic civil and collective rights (with special emphasis, due to the specifics of Bosnia and Herzegovina, on national equality), and at the Third Session the state structure of federal BiH within the Democratic Federal Yugoslavia was completed.

Decisions made at all three sessions of ZAVNOBiH represent the basis and character of the constitutional construction of BiH statehood, and all subsequent constitutional changes and arrangement of relations on the dialectical unity between civil and collective (multiethnicity, multiconfessionalism), which is the historical constant of BiH. If the question arises as to why such interest in the scientific valorization and celebration of the sessions of ZAVNOBiH, the answer is that this is one of the most important dates in modern history of Bosnia and Herzegovina.

Key words: ZAVNOBiH, Bosnia and Herzegovina, AVNOJ, People's Liberation Movement, national equality, citizen.